

*Rəsulova Günay Rasim qızı,
doktorant,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
E-mail: gunay.kerimova85@mail.ru
© Rəsulova G.R., 2021*

UOT – 336.02

AZƏRBAYCANIN TARİXİ TORPAQLARININ İŞĞALDAN AZAD OLUNMASININ VƏ ONLARIN BƏRPA EDİLMƏSİNİN MALİYYƏ TƏMİNATI

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – məqalədə Azərbaycanın tarixi torpaqları olan Qarabağın işğaldan azad olunmasının və onların bərpa edilməsinin maliyyə təminatı məsələləri nəzərdən keçirilir. Bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin və digər maliyyə fondlarının rolu və əhəmiyyətini tədqiq etmək kimi vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur.

Tədqiqatın metodologiyası - araşdırmalar aparılarkən tədqiqat işində ümumi elmi metodlardan: təsnifləşdirmə və qruplaşdırmadan, ümumiləşdirmə, amillər üzrə təhlildən istifadə edilmişdir. Onların əlaqələndirilməsi isə tədqiqatın zəruri səviyyədə dərinliyini və universallığını təmin etməyə və nəticələrinin əsaslığına imkan verir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - milli iqtisadiyyatın inkişaf sürəti nə qədər yüksəkdirsə, maliyyə resurslarına olan tələbat bir o qədər artır, bu da öz növbəsində Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş torpaqlarının bərpası məqsədi ilə maliyyə təminatını obyektiv zərurətə çevirir. Bu baxımdan maliyyə resurslarının milli iqtisadiyyatda rolunun artırılması istiqamətində tədbirlərin reallaşdırılması əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın nəticələri - Azərbaycan iqtisadiyyatının uğurlu inkişafı, onun nəinki neft və qaz sənayesinin inkişaf etdirilməsi, eləcə qeyri – neft sahələrinin inkişafı, ölkənin ixrac potensialının artırılması hesabına işğaldan azad olunmuş ərazilərində bərpa və quruculuq işləri başa çatdırılacaq, bu bölgələrdə əhalinin dayanıqlı məskunlaşması təmin ediləcəkdir. Məqalədə bu məqsədlə həyata keçirilən tədbirlərin səmərəliliyini təmin etmək üçün tövsiyə xarakterli təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası, böyük qayıdışın təmin olunması milli prioritetlik səviyyəsinə yüksəldilmişdir. Qarabağ regionunda yeni beynəlxalq və regional nəqliyyat-logistika infrastrukturunun bərpa edilməsi və yenilərinin yaradılması ölkəmizin global bazarlara çıxış imkanlarının artırılması ilə yanaşı, işğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişaf etdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır ki, məqalədə işğaldan azad olunan ərazilərin Azərbaycanın digər ərazilərinə tam inteqrasiyası üçün əsas şərtlər və istiqamətlər müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: Qarabağ, dövlət büdcəsi, “Əsrin müqaviləsi”, Azərbaycan Respublikasının Neft Fondu, Milli Prioritetlər, Azərbaycan Ordusuna Yardım Fondu, YAŞAT Fondu.

GİRİŞ

Azərbaycan xalqının tarixində ən mühüm hadisə onun ikinci Qarabağ müharibəsində qələbəsi oldu. 2020-ci ilin sentyabrın 27-sindən noyabrın 8-inə kimi həyata keçirilən əks-hücum əməliyyatları nəticəsində Azərbaycan ordusu 44 gün ərzində işğal altında olan Azərbaycan torpaqlarını erməni silahlı birləşmələrindən azad etdi. Nəticədə yeni reallıqlar formalaşmış və işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi bölgə ölkələri üçün yeni imkanlar açmışdır [3].

Lakin ikinci Qarabağ müharibəsini birinci Qarabağ müharibəsindən ayırmaq düzgün olmazdı. Xüsusilə, əgər biz baş vermiş hadisələrə tərəflərin maliyyə imkanları, müharibənin maliyyə təminatı nöqtəyi – nəzərdən yanaşmalı olsaq. Belə ki, XX əsrin 90 – cı illərində yenidən müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan Respublikası yağı düşmənlə müharibədə tək qalmışdı. Düşmənin tərəfində, nəinki Sovet ordusunun silahlı qüvvələri döyüşürdü, eləcə də düşmən tərəf xaricdən erməni diasporunun güclü maliyyə dəstəyinə malik idi. Məhz bu iki amil, eləcə də Azərbaycan tərəfində peşəkar ordunun olmaması birinci Qarabağ müharibəsinin taleyini həll etdi.

Azərbaycanın tarixi torpaqlarının işğaldan azad olunması və bərpası

Müharibənin nəticələri aşağıdakı statistik məlumatlarda ifadə olunurdu. Hərbi təcavüz nəticəsində 20 minə yaxın vətəndaşımız həlak olmuş, təxminən 50 min nəfər isə əlil olmuş və 4 mindən çox soydaşımız itkin düşmüşdür. Müharibə dövründə və müharibədən sonra 900 - ə yaxın yaşayış məntəqələrimiz, 150 minə yaxın ev, 7 min ictimai bina, 693 məktəb, 695 tibb müəssisəsi, 855 uşaq baxçası, 6 min sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisə və s. yerlə yeksan edilmişdir. Bununla yanaşı, 2670 km avtomobil yolu, 160 körpü, 2,3 min km su xətləri, 2 min km qaz kommunikasiyaları, 15 min km elektrik xətləri, 280 min hektar meşələr, 1 mln. hektara yaxın kənd təsərrüfatı üçün yararlı torpaqlar dağıdılmış və ya ciddi ziyan vurulmuşdur. Bu o deməkdir ki, birinci Qarabağ müharibəsi dövründə və müharibədən sonrakı təxminən 30 il ərzində nəinki insanlarımız həlak olmuş, itkin düşmüş, eləcə də Qarabağ bölgəsi güclü maddi itkilərlə üzləşmiş, onun təbiətinə sağalmaz yaralar vurulmuşdur [6].

Göstərilənlərlə yanaşı, məlumdur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı 90–cı illərdə öz böhran dövrünü yaşayırdı. Belə bir şəraitdə milli iqtisadiyyatın dirçəldilməsi üçün fasilə tələb olunurdu. Bu məqsədlə 1994–cü ilin may ayının 12-də Azərbaycanla Ermənistan arasında atəşkəs haqqında müqavilə imzalandı. Elə həmin ilin sentyabrın 20-də neft hasilatı barədə xarici ölkələrin iri neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” imzalandı. Belə bir müqavilənin imzalanması Azərbaycanın neft strategiyasının reallaşdırılmasının başlanğıcı və ölkə iqtisadiyyatının maliyyə imkanlarının artması demək idi. 90–cı illərdə Azərbaycan Respublikasının illik dövlət büdcəsinin gəlir hissəsi bir milyard manatdan çox aşağı idi. Qeyd etmək lazımdır ki, yalnız 2003–cü ildə ölkə büdcəsinin gəlirləri bir milyard manatdan çox olmuşdur. Bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, büdcənin 60%-dən çoxu sosial məqsədlərə sərf olunurdu. Bu o deməkdir ki, həmin dövrdə dövlət büdcəsinin imkanları çox məhduddu və peşəkar ordunun yaradılması, bu ordunun lazımı silahlarla təchiz edilməsi üçün dövlət büdcəsindən maliyyələşmə imkanları çox aşağı idi. Lakin 1998–ci ildən başlayaraq neft strategiyasının reallaşdırılması nəticəsində neft hasilatının artması hesabına Azərbaycanın ixrac potensialı kəskin sürətdə artmağa başladı. Bu isə dövlət büdcəsinin gəlir hissəsinin də artmasına səbəb oldu.

Xam neftin satışından daxil olan xarici valyuta gəlirlərindən səmərəli istifadəni təmin etmək məqsədi ilə 1999–cu ildə Azərbaycan Respublikasının Neft Fondu yaradıldı. Xarici valyuta gəlirləri ilk olaraq Neft Fondunda cəmləşir və bu fondan hər il dövlət büdcəsinə

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

transferlər edilməyə başlandı. Transferlərin məbləği tələbatların miqyasından, o cümlədən peşəkar ordunun formalaşması üçün tələb olunan maliyyə vəsaitlərinin həcmindən asılı olaraq müəyyənləşirdi. Mübalığəsiz demək lazımdır ki, bu cür yanaşma peşəkar ordunun formalaşmasına ayrılan maliyyə vəsaitlərinin dəfələrlə artırılmasına imkan verdi. Məhz ayrılan maliyyə vəsaitləri hesabına görülmən tədbirlər nəticəsində Azərbaycan xalqının ikinci Qarabağ müharibəsində qələbəsi mümkün oldu. Xüsusilə, qeyd etmək lazımdır ki, ölkə ərazisində Azərbaycan Ordusuna Yardım Fondu və YAŞAT Fondunun yaradılması da mühüm hadisə oldu. YAŞAT Fondu — Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar yaralananlara və şəhid ailələrinə dəstək məqsədi ilə yaradıldı [4]. Bu fondlara milyon manatlarla maliyyə vəsaitləri toplanmışdır. Yalnız müharibə dövründə Azərbaycan Ordusuna Yardım Fonduna 47.7 milyon manat məbləğində vəsait köçürülmüşdür. Bu vəsaitlər Azərbaycan xalqının qələbəsində əhəmiyyətli rol oynadı.

Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərinin bərpaasının maliyyə təminatı

Hal – hazırda isə Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində bərpa və quruculuq işlərinin aparılmasında büdcə vəsaitlərindən fəal istifadə olunur. Məsələn, 2021–ci ildə dövlət büdcəsindən 2,3 milyard manat maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. İlin sonuna kimi bu vəsaitlərin tam həcmdə mənimlənməsi gözlənilir. 2022–ci ilin dövlət büdcəsində də işğaldan azad olunmuş ərazilərində bərpa və quruculuq işlərinin aparılmasına 2,3 milyard manat maliyyə vəsaitinin ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. İşğaldan azad olunmuş ərazilərində bərpa və quruculuq işlərinin maliyyələşdirilməsini əsasən Azərbaycan öz maliyyə vəsaitləri hesabına aparır. Bu məqsədlə kənardan heç bir maliyyə dəstəyinə ehtiyac yoxdur [5].

Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərinin bərpası və inkişaf etdirilməsi Azərbaycan dövlətinin iqtisadi siyasətinin 2030-cu ilədək olan sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlərində də mühüm yer almışdır. Ölkə Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”ində göstərilən 5 əsas milli prioritetlərə aşağıdakılar daxil edilmişdir:

- dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat;
- dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət;
- rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı;
- işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış;
- təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi [1].

Göründüyü kimi, işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdışın təmin olunması milli prioritetlik səviyyəsinə yüksəldilmişdir. İşğaldan azad olunmuş ərazilərə bu cür yanaşma onun Azərbaycan dövləti üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğundan xəbər verir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması və dövlət sərhədlərinin bərpa edilməsi Azərbaycan xalqının son bir əsrdə hərbi və diplomatik sahədə ən möhtəşəm qələbəsi oldu. Qələbənin əbədiləşdirilməsi öz doğma torpaqlarından köçkün düşən insanların vətənə qayıdışını tələb edir. Bu Böyük Qayıdış işğaldan azad edilmiş ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşmanın və bu ərazilərin ölkənin iqtisadi fəaliyyətinə reintegrasiyasının əsasını təşkil edəcəkdir. Qarabağ regionunda yeni beynəlxalq və regional nəqliyyat-logistika infrastrukturunun bərpa edilməsi və yenilərinin yaradılması ölkəmizin global bazarlara çıxış imkanlarının artırılması ilə yanaşı, işğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişaf etdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayacaqdır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərə geri qayıdan vətəndaşlarımızın təhlükəsiz yaşayışı təmin olunmalı və

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

bu region ölkənin ən abad guşələrindən birinə çevrilməlidir. Yalnız bu yolla işğaldan azad olunan ərazilərin Azərbaycanın digər ərazilərinə tam inteqrasiyasını təmin etmək mümkündür. Göstərilən prioritetin reallaşdırılması iki əsas məsələnin həlli ilə bağlıdır:

- dayanıqlı məskunlaşmanın aparılması;
- bölgənin ümumi iqtisadi fəaliyyətə reinteqrasiyasının təmin edilməsi.

İqtisadi İnkişaf Nazirliyi qeyd edib ki, bu vəzifələrlə əlaqədar işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və inkişafı istiqamətində dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər və bu rayonların iqtisadi potensialı ölkəyə yeni, yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə zəmin yaradacaq. Dövlət vəsaitlərinə qənaət etmək və investisiyaların səmərəliliyini artırmaq məqsədilə avtomobil nəqliyyatı, mənzil-kommunal təsərrüfatı, ənənəvi və alternativ enerji istehsalı, miqrasiya və meliorasiya sistemlərinin tikintisi və digər sahələrə investisiyalar qoyulur.

Bu sahələrin həyata keçirilməsində dövlət-özəl tərəfdaşlardan istifadə edilməsi, o cümlədən iqtisadi fəallığın stimullaşdırılması məqsədilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə xüsusi güzəştli iqtisadi rejimin tətbiqi məqsəduyğun hesab edilib. Bu işin uğurla həyata keçirilməsi üçün Qarabağın Dirçəliş Fondu yaradıldı. Belə ki, 2021-ci il dövlət büdcəsindən ayrılan 2,2 milyard manatla yanaşı, milli resursların dövrüyyəyə cəlb edilməsi, yəni torpaq, meşələr, su, faydalı qazıntılar, əmlak və mədəni sərvətlər əsas kapitalın həcmi artırır. Bütün bunlardan səmərəli istifadə azad edilmiş ərazilərin inkişafını sürətləndirəcək.

BMT tərəfindən 2021-ci il “Beynəlxalq Yaradıcı İqtisadiyyat ili” elan edilib və Azərbaycanın BMT-nin nümunəvi üzvü kimi bu təşəbbüsə qoşulması işğaldan azad edilmiş ərazilərdə ardıcıl iqtisadi inkişafı təmin edəcək. Bu istiqamətdə işğaldan azad edilmiş ərazilərə investisiyaların cəlbini daha da gücləndirəcək və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə uğurla nail olunmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Qeyd edək ki, nəqliyyat, rabitə və yüksək texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Avtomobil Nəqliyyatı Xidmətinin məlumatına görə, 30 il düşmən işğalı zamanı infrastruktur və yol nəqliyyatı tamamilə sıradan çıxmışdır. Belə ki, 1015 avtomobili yağı düşmən talan etmişdir. Bu məqsədlə dağılmış nəqliyyat infrastrukturunun və maddi-texniki bazasının bərpasına qoyulan investisiyalardan səmərəli istifadə olunması mühüm məsələlərdəndir. Hazırda bu məsələ üçün Ehtiyat Fondundan müvafiq vəsait ayrılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev erməni vandalizmindən danışıraq qeyd etmişdir ki, işğaldan azad edilmiş rayonlarda 300-ə yaxın kənd, 5 şəhər, 4 qəsəbə və inzibati bina ilə yanaşı, 700 tarix və mədəniyyət abidəsi, 927 kitabxana, 800 mədəniyyət ocağı, 85 musiqi və ümumiyyətlə incəsənət məktəbləri, 22 muzey, 4 rəsm qalereyası, 4 kinoteatr, 100 min eksponatı olan 2 konsert zalı dağıdılıb. Onları bərpa etmək üçün tələb olunacaq milyardlarla investisiyaların cəlb edilməsi xüsusilə vacibdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev işğaldan azad edilmiş ərazilərdə kəndlərin “Ağıllı kənd” konsepsiyası əsasında salınacağını qeyd edib: “Hazırda biz “Ağıllı kənd” konsepsiyasını hazırlayırıq. Bu konsepsiya, demək olar ki, hazırdır. İlk pilot layihə “Ağıllı kənd” həyata keçiriləcək. Bu yerlər düzgün müəyyən edilməlidir. Əkin sahələri və əkin sahələrinə gedən yollar təmizlənməlidir. Zəngilan rayonunda “Ağıllı kənd” konsepsiyasının tətbiqinə başlanacaq, bu konsepsiyanın həyata keçirilməsi üçün səmərəli yerli və xarici investisiyalar yenidən cəlb olunacaq.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

Dövlət başçısı cari ilin yekunlarına həsr olunan müşavirədəki çıxışında bildirdi ki, azad edilmiş torpaqlar gələcəkdə “Yaşıl enerji” zonası olacaq: “Mən artıq xarici və yerli investorları dəvət etmişəm. Onu da bildirmişəm ki, bütün əsas işləri dövlət olaraq biz özümüz görürük və görəcəyik. Xarici və yerli investorlar investisiya qoymaqla həm öz biznes maraqlarını təmin edə bilərlər və həm də Azərbaycanın uzunmüddətli, dayanıqlı, ucuz və ekoloji cəhətdən təmiz enerji növləri ilə təmin etmək üçün öz sözlərini deyə biləcəklər. Bizim planımız bundan ibarətdir. Kəlbəcər və Laçın rayonlarında külək enerjisinin çox böyük potensialı var. Zəngilan, Cəbrayıl rayonlarında daha çox günəş enerjisinin böyük potensialı var. Artıq ilkin tədqiqatlar aparılıb və beləliklə, biz enerji generasiya güclərimizi, ötürücü xətlərimizi yenidən quraraq Qarabağı “Yaşıl enerji” zonasına çevirəcəyik”. Beləliklə, yalnız Kəlbəcər və Laçın rayonunda dağıdılmış və bərpa ediləcək stansiyaların generasiya gücü 120 meqavat olacaqdır. Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın, Şuşa, Ağdam və Kəlbəcər rayonlarında ümumilikdə 308 kilometr elektrik verilişi xəttinin çəkilməsi və yeni yarımstansiyaların tikilməsi ilə 110 kilovotluq şəbəkənin yaradılacağı nəzərdə tutulub. Eyni zamanda “Xudafərin” və “Qız qalası” su elektrik stansiyalarının inşası da nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırığına əsasən, işğaldan azad edilmiş torpaqlarda aqrar sahənin inkişafı ilə bağlı mühüm tədbirlər görülür. Belə ki, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, “Azərkosmos” ASC azad olunmuş ərazilərdə faktiki əkinəli torpaqların peyk təsvirləri əsasında xəritələşdirməsini aparıb. Həmin torpaqlarda əkinlərə, o cümlədən çoxillik əkmələrə aqrotexniki qulluq göstərilməsi məqsədilə işlərə başlanılıb.

Göründüyü kimi, Qarabağ bölgələrində kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı dövlət başçısının tapşırıqlarına uyğun olaraq başlanılan işlər indidən uğur vəd edir. Fermerlərin kənd təsərrüfatı texnikasının tələbatını ödəmək məqsədilə onlara minlərlə maşın və mexanizm verilməsi, həmçinin minlərlə baş damazlıq heyvanların satışı maliyyələşdirilib. Ötən il 3400-dən çox fermerə mikro kreditlər verilib, bu ildən isə həmin kreditlər artıq olacaqdır. Ümumiyyətlə, Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlərin” təsdiq edilməsi haqqında sərəncamda qeyd edilir ki, əldə edilən iqtisadi üstünlük, hər şeydən öncə, işğaldan azad edilmiş ərazilərin mövcud iqtisadi potensialından xalqımızın rifahı üçün tam istifadə olunmasına geniş şərait yaradacaqdır [7].

Qarabağ iqtisadiyyatının dirçəlişində alternativ beynəlxalq maliyyə mənbələrindən istifadə

Günümüzün aktual mövzusu ölkə Prezidentinin müəyyən etdiyi iqtisadi inkişaf modeli çərçivəsində işğaldan azad edilmiş Qarabağ torpaqlarında iqtisadi modelin əsas prinsiplərinə əsaslanan alternativ maliyyə kanallarının tətbiqi ola bilər.

Bu gün dünyanın 92-dən çox ölkəsində aktivləri 3,2 trilyon ABŞ dolları və illik artım tempi 10-15% olan 300-dən çox İslam maliyyə institutu fəaliyyət göstərir.

Qarabağda şirkətlər tərəfindən investisiyalar üçün İslam maliyyə alətlərinin seçilməsi onları ənənəvi maliyyənin yüksək xərclərindən və təzyiqlərindən xilas edəcək və investisiyaların inkişafı üçün alternativ maliyyə mənbəyi təmin edəcək. Bu kontekstdə Malayziya və Fars körfəzi regionunun təcrübəsini öyrənmək, Qarabağ üçün müvafiq infrastruktur və investisiya modellərini hazırlamaq lazımdır. İslam bankçılığı sahəsində 40 illik təcrübəyə malik Türkiyə ilə əməkdaşlıq iki ölkə arasında qaradaşlıq münasibətlərini də gücləndirəcək.

İslam iqtisadiyyatına artan marağın qarşısını almaq üçün nüfuzlu konsaltinq şirkətləri və reyting agentlikləri bu yaxınlarda mediada bu mövzuda analitik məqalələr dərc ediblər.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

Thomson Reuters və Dubay İslam İqtisadi İnkişaf Mərkəzi birgə Salaam Gateway adlı qlobal informasiya mərkəzini idarə edir.

Bu gün İslam iqtisadiyyatı Azərbaycan üçün həmişəkindən daha vacibdir. Qarabağ regionunda irimiqyaslı meqalayihələri təmin etmək üçün alternativ maliyyə mənbələrinə ehtiyac var. İslam iqtisadiyyatının potensialından nə qədər tez istifadə etsək, sahibkarlarımız ondan bir o qədər tez faydalana bilərlər. Qarabağda bu imkanlardan yararlanmağın vaxtı çatıb. Regional sahibkarların Qarabağın İslam bazarına daxil olma imkanlarını genişləndirməklə kiçik və orta biznesin inkişafına güclü təkan vermək olar. Biz hesab edirik ki, Qarabağda İslam iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi qida və moda sənayesidir. Fikrimizcə, İslam maliyyə sektoru ilk növbədə maliyyə məhsullarına tələbi stimullaşdırma bilən iki sektorun (qida və moda) inkişafı üçün uyğundur.

İslam iqtisadiyyatı və «Halal» sənayenin mövcudluğunun əhəmiyyəti bütün dünyada qəbul edilir. «Halal» brendi Qarabağ müəssisələrinin ən mühüm seqmentlərindən biri ola bilər. Onlar bunu təhlükəsizlik, təmizlik və keyfiyyətin yeni standartı kimi qəbul etmirlər. Xarici istehlakçılar «Halal» qeyd olunan məhsula daha çox güvənirlər. Özəl və transmilli şirkətlər də bu fürsətdən yararlanırlar. Halal məhsullarla məşğul olan tanınmış transmilli şirkətlər arasında Nestle (İsveçrə), Baskin-Robbins, Metro, Kraft, Gerber, McDonald's, KFC, Cargill, Nema Food Company, Midamar (ABŞ), Tesco (Böyük Britaniya), Alibaba-Çin, Namet Qida, Banvit - Türkiyə şirkətlərini Qarabağ bölgəsində işləməyə dəvət edə bilərik.

General Electric və Goldman Sachs transmilli şirkətlər korporativ sukuk-islam istiqrazları buraxırlar. Qarabağda fəaliyyət göstərən şirkətlər əlavə sukuk istiqrazlarından yararlanıla bilər.

Çin, İtaliya, Türkiyə və Fransanın moda sənayesi «islami və mühafizəkar» geyim çeşidlərinin genişlənməsinə mühüm töhfə verir. Qarabağ iqtisadiyyatının bərpası layihəsinə Türkiyə, Çin və İtaliyanın moda və tekstil şirkətlərinin cəlb edilməsi məqsəduyğundur.

Qarabağın yenidən qurulması iqtisadiyyatının həm alternativ beynəlxalq maliyyə investisiyalarına ehtiyacı var, həm də bir bazar kimi Qarabağ iqtisadiyyatı onlar üçün çox cəlbedici ola bilər. Ona görə də işğaldan azad edilmiş Qarabağ torpaqlarının bərpasında İslam maliyyəsinin imkanlarından istifadə etmək lazımdır. Hesab edirik ki, bu, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan ölkələr arasında iqtisadi və maliyyə əlaqələrinin inkişafı üçün davamlı platformaya çevrilə bilər. İslam maliyyə modelinin Azərbaycanda tətbiqi zəngin ərəb ölkələrindən, ilk növbədə Səudiyyə Ərəbistanından, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən, Qətərdən, eləcə də digər müsəlman ölkələrindən, o cümlədən Türkiyə və hətta İrandan belə investorları cəlb edəcək.

Hüquqi mühitin və fiziki infrastrukturun tələblərinə cavab verən beynəlxalq İslam əməkdaşlıq təşkilatları - İİB və onun filialları, müxtəlif İslam fondları və özəl tərəfdaşlıqlar və İslam iqtisadi ekosistemlərinə sahib ayrı-ayrı ölkələr - Səudiyyə Ərəbistanı, Malayziya, BƏƏ və s. əməkdaşlıq edə və İslam və halal sənayesi tələblərinə uyğunlaşdırılmasına kömək edə bilər. Bu sahədə halal istehsalçı və ixracatçıları dəstəkləyə bilən və halal sertifikatı ilə bağlı daxili prosedurları işləyib hazırlaya biləcək əlavə mütəxəssislərin hazırlanmasına, eləcə də İslam iqtisadiyyatı və onun faydaları ilə bağlı əhali arasında daha geniş maarifləndirmə tədbirlərinə ehtiyac var.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

İslam maliyyəsinin xüsusiyyətləri bilavasitə qanunvericilik və icra hakimiyyətlərindən asılı olan xüsusi hüquqi baza tələb etdiyindən, maliyyə institutlarının fəaliyyəti ilə bağlı bəzi qanunlara əlavə və dəyişikliklərin edilməsini zəruri etdiyindən bu, prinsiplial mühüm amildir.

Azərbaycanda alternativ maliyyə mənbələrindən istifadə etmək üçün hüquqi baza lazımdır ki, Mudaraba mexanizmi, Müşərək mexanizmi, Sukuk İslam istiqrazları, icarə mexanizmlərinin tətbiqi dövrümüzün əsas tələbidir. Qarabağın yenidən qurulmasında iştirak etmək istəyən islam maliyyə qurumları bu mexanizmlərdən istifadəsi zamanı bu kimi maneələrlə üzləşir. Bundan əlavə, «Alternativ Maliyyə Modelinin İnkişafına dair Yol Xəritəsi» hazırlana bilər ki, onun çərçivəsində qanunvericilik, iqtisadi maarifləndirmə, alternativ maliyyə xidmətlərindən istifadənin genişləndirilməsi məsələləri həll oluna bilər.

İşin aşağıdakı kimi olması məqsədəuyğundur:

Azərbaycan, Türkiyə və digər islam ölkələrinin akademik dairələri ilə işçi qrupu yaratmaq, Qarabağın inkişafı və kontekstində «Qarabağ iqtisadiyyatının inkişafında alternativ maliyyə modeli: imkanlar və perspektivlər» mövzusunda beynəlxalq konfrans təşkil etmək. SWOT təhlili hazırlamaq; Qarabağda İslam maliyyəsi layihələrinin həyata keçirilməsi üçün layihələrin seçilməsi və hazırlanması; İslami maliyyə savadlılığını artırmaq üçün şirkət və təşkilatlara təlimlərin keçirilməsi.

Y E K U N

İşğaldan azad olunmuş bölgələrdə əhalinin dayanıqlı məskunlaşmasının təmin edilməsi məqsədi ilə həmin ərazilər cəmiyyətin ən sağlam, müasir və abad yaşayış mühitinə çevrilməli, dayanıqlı məskunlaşma üçün müasir informasiya – koomunikasiya texnologiyalarına əsaslanan yaşayış mühiti yaradılmalıdır. İşğaldan azad edilmiş ərazilər ölkənin iqtisadi fəaliyyətinin aparıcı həlqələrindən birinə çevrilməklə ölkənin digər regionları üçün hədəf olan bir inkişaf səviyyəsinə malik olmalıdırlar.

Hal - hazırda Azərbaycan Respublikasının Ermənistan Respublikası ilə SSRİ dövründə yaradılmış dövlət sərhədlərinin bərpası və eyni zamanda işğal olunmuş ərazilərin dirçəldilməsi davam edir, bu ərazilərdə müxtəlif xarakterli nəqliyyat və logistika infrastrukturunun tikintisi aparılır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev regionun idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə iqtisadi rayonların bölünməsi üzrə yeni strukturun təsdiq edilməsi və ölkə iqtisadiyyatının idarə edilməsinin strateji mexanizmlərinin yeniləşməsinə başlanılması ilə bağlı mühüm qərar qəbul edib. Belə ki, ölkə Prezidentinin 2021-ci il 7 iyul tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasında yeni iqtisadi rayonlar bölgüsü təsdiq edilib [2]. Nəticədə iki yeni iqtisadi rayon - hər biri zəngin iqtisadi potensiala malik olan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur yarandı. Bu regionların iqtisadi inkişafı bilavasitə nəqliyyat və logistika infrastrukturunun qurulması ilə bağlıdır. Deməli, indiki inkişaf mərhələsində Azərbaycan Respublikasının iqtisadi siyasətinin əsas istiqaməti işğaldan azad edilmiş ərazilərdə nəqliyyat-logistika infrastrukturunun qurulmasıdır. İşğal olunmuş ərazilərin azad edilməsindən sonra keçən bir ilə yaxın müddətdə rayonun nəqliyyat-logistika infrastrukturunun qurulması istiqamətində xeyli iş görülmüşdür. Respublikanın əhəmiyyətli maddi, insan və maliyyə resursları bu məqsədlərə yönəldilib. Görülən işlərin nəticəsidir ki, Füzuli şəhərində beynəlxalq hava limanı, Füzulidən Şuşaya qədər yüz kilometrə yaxın “Qələbə” avtomobil yolu tikilmiş, Zəngilan və Laçın şəhərlərində isə hava limanlarının tikintisi davam etdirilir, Zəngəzur dəhlizi boyunca hazırlıq işləri görülür və s.

AUDİT 2021, 4 (34), səh.60-69.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 60-69.

Qarabağda turizmlə bağlı sənətkarlığın bərpasına və inkişafına dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi verilərsə, bu, yeni iş yerlərinin genişləndirilməsində, eləcə də turizmin inkişafında mühüm rol oynaya bilər. Bundan əlavə, işğaldan azad edilmiş torpaqlarımız çox zəngin su ehtiyatları kifayət qədərdir. Xüsusilə Laçın və Kəlbəcər rayonlarının şirin su ehtiyatlarına əsaslanır. Suyun təmizlənməsi və qablaşdırılmasının dəstəklənməsi həm yerli bazara, həm də ixraca böyük fayda gətirə bilər. Qarabağda üzümçülüğün, tütünçülüğün, pambıqçılığın, barmaçılığın, meyvəçiliyin, bostançılığın, heyvandarlığın inkişafı üçün kifayət qədər imkanlar vardır. Qarabağın kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı və yeyinti sənayesinin inkişafı üçün potensialı və əhəmiyyəti var. Beləliklə, fermer təsərrüfatlarının, kooperativlərin və aqroparkların, eləcə də kənd təsərrüfatı məhsullarının emalından tutmuş son məhsula qədər aqrar sektorun inkişafının bütün mərhələlərini əhatə edə bilər.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrinə, fermer təsərrüfatlarına dövlət maliyyə dəstəyi verilməli, kənd təsərrüfatında bazar prinsiplərinə əsaslanan sığorta sistemi qurulmaları təşkil edilməlidir.

Gənclər üçün iş yerlərinin yaradılması, sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün işlək mexanizm hazırlanmalı və tətbiq edilməlidir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərə yerli əhalinin (1992-1993-cü illərin qaçqın və məcburi köçkünləri) mərhələli şəkildə köçürülməsi orada yaşayanların işlə təmin olunması zərurətini qarşıya qoyur. Təklif olunan emal müəssisələrinin tikilməsi də bu zərurətin həlli üçün həyata keçirilən tədbirlər sırasından sayıla bilər. Məlumdur ki, Azərbaycanın Qarabağ bölgəsi havasının, suyunun və torpağının saflığı, təmizliyi ilə əsrlər boyunca insanların diqqət mərkəzində olmuş və olmaqda davam edir. Qarabağ torpaqlarında yetişən yabanı meyvə-giləmeyvə xammallarından istifadə edilməklə istehsal olunan ekoloji təmiz "organic" qida məhsullarının xarici ölkə bazarlarına çıxarılması da bir tərəfdən ölkə iqtisadiyyatının inkişafına kifayət qədər müsbət təsir göstərir [7].

Azərbaycan iqtisadiyyatının uğurlu inkişafı, onun nəinki neft və qaz sənayesinin inkişaf etdirilməsi, eləcə qeyri – neft sahələrinin inkişafı, ölkənin ixrac potensialının artırılması hesabına işğaldan azad olunmuş ərazilərdə bərpa və quruculuq işləri başa çatdırılacaq, bu bölgələrdə əhalinin dayanıqlı məskunlaşması təmin ediləcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. <https://president.az/articles/50474>
2. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı, 7 iyul 2021-ci il. <https://ru.president.az/articles>.
3. Bayramov V. Azərbaycanın regionda yaratdığı yeni reallıq. 30 noyabr 2021-ci il. <https://www.tred.az>
4. Əliyev Ş.T. Pandemiya və postpandemiya şəraitində Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin aktual məsələləri // İzvestiya, AMEA, İqtisadiyyat İnstitutu, № 05,2020- s.5-12.
5. Adıgözəlov K. Bölgə üçün yeni imkanlar. 29 noyabr 2021 <https://www.tred.az>
6. Müzəffərli N., İsmayılov E. Azərbaycanın post-konflikt ərazilərinin bərpası: konseptual əsaslar. Bakı, Qafqaz nəşriyyat evi, 2010. - 270 s.
7. Unec ekspert jurnalı. 2.09.2020-1.10.2021, səh.106.

*Расулова Гюнай Расим кызы,
докторант,
Азербайджанский Университет Кооперации,
Email: gunay.kerimova85@mail.ru.
© Расулова Г.Р., 2021*

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОККУПАЦИИ И ВОССТАНОВЛЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ЗЕМЕЛЬ АЗЕРБАЙДЖАНА

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - в статье рассматриваются вопросы финансирования освобождения Карабаха, исторических земель Азербайджана и их восстановления. В связи с этим поставлены такие задачи, как изучение роли и значения государственного бюджета и других финансовых фондов Азербайджанской Республики.

Методология исследования – в исследовании использовались общенаучные методы: классификация и группировка, обобщение, методы факторного анализа. Их согласованное применение позволяет обеспечить необходимый уровень глубины и универсальности исследования и достоверность результатов.

Практическое значение исследования - чем выше темпы развития народного хозяйства, тем больше потребность в финансовых ресурсах, что в свою очередь делает финансовое обеспечение объективной необходимостью в процессе восстановления освобожденных земель Азербайджанской Республики. В связи с этим важно принять меры по повышению роли финансовых ресурсов в национальной экономике.

Результаты исследования - успешное развитие экономики Азербайджана, не только развитие его нефтегазовой отрасли, но и развитие ненефтяных секторов, повышение экспортного потенциала страны позволит завершить восстановительные и строительные работы на освобожденных территориях, обеспечив устойчивое заселение этих территорий. В статье даны рекомендации по обеспечению эффективности принимаемых с этой целью мер.

Оригинальность и научная новизна исследования - восстановление освобожденных территорий и обеспечение «большого возвращения» возведены в ранг общегосударственного приоритета. Установлено, что восстановление новой международной и региональной транспортно-логистической инфраструктуры в Карабахском регионе и создание новых, наряду с расширением доступа страны к мировым рынкам, играет важную роль в развитии освобожденных территорий.

Ключевые слова: Карабах, государственный бюджет, «Контракт века», Нефтяной фонд Азербайджанской Республики, национальные приоритеты, Фонд помощи Азербайджанской армии, Фонд Яшат.

Gunay Rasim Rasulova,
Ph.D. student,
Baku Business University
Email: gunay.kerimova85@mail.ru
© G.R.Rasulova, 2021

FINANCIAL SUPPORT FOR THE LIBERATION FROM THE OCCUPATION AND RESTORATION OF THE HISTORICAL LANDS OF AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research - the article considers the issues of financial support for the liberation of the historical lands of Azerbaijan, Karabakh, and their restoration. In this regard, tasks such as studying the role and importance of the state budget and other financial funds of the Republic of Azerbaijan have been set.

The methodology of the research - general scientific methods were used in the research: classification and grouping, generalization, factor analysis methods. Their coordination allows to ensure the necessary level of depth and universality of research and the validity of the results.

The practical importance of the research - the higher the rate of development of the national economy, the greater the demand for financial resources, which in turn becomes an objective necessity for the provision of funding for the restoration of the liberated lands of the Republic of Azerbaijan. In this regard, it is important to take measures to increase the role of financial resources in the national economy.

The results of the research - successful development of the Azerbaijani economy, its development not only in the oil and gas industry, but also the development of non-oil sectors, increasing the country's export potential. Recommendations were made to ensure the effectiveness of the measures taken for this purpose.

The originality and scientific novelty of the research - the restoration of the liberated territories, ensuring a great return has been raised to the level of national priority. The restoration of new international and regional transport and logistics infrastructure in the Karabakh region and the creation of new ones, along with increasing the country's access to global markets, play an important role in the development of liberated territories.

Keywords: Karabakh, state budget, "Contract of the Century", Oil Fund of the Republic of Azerbaijan, National Priorities, Fund for Assistance to the Azerbaijani Army, LIFE Fund.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
22.09.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
27.09.2021
Sərə qəbul olunmuşdur: 07.10.2021

Дата поступления статьи в редак-
цию: 22.09.2021
Отправлено на повторную
обработку: 27.09.2021
Принято к печати: 07.10.2021

The date of the admission of the article
to the editorial office: 22.09.2021
Send for reprocessing: 27.09.2021
Accepted for publication: 07.10.2021